

Klaudia Stala*

Królewska rezydencja Zygmunta III Wazy w Łobzowie. Próba rekonstrukcji

The royal residence of Zygmunt III Vasa in Łobzow. Attempt at reconstruction

Słowa kluczowe: królewska rezydencja w Łobzowie, detal architektoniczny, rekonstrukcja, badania archeologiczne

Key words: royal residence in Łobzow, architectonic detail, reconstruction, archaeological research

Dzieje królewskiej własności położonej na zachodnich rubieżach średniowiecznego Krakowa zwanej Łobzowem, jak i początki założonej tam przez Kazimierza Wielkiego obronnej rezydencji mającej być może charakter *fortaligjum*, pozostają wciąż mało rozpoznany obszarem badań naukowych.

Wprawdzie w literaturze przedmiotu można znaleźć szereg nazwisk wybitnych badaczy historii architektury Krakowa, jak Kierzkowski¹, Sinko², Kozakiewiczowa³, Fischinger⁴, Bogdanowski⁵ czy Rączka⁶, ale hipotezy stawiane przez nich są oparte niemal wyłącznie na źródłach archiwalnych, pozostając bez wsparcia terenowych badań, zwłaszcza archeologiczno-architektonicznych⁷.

Prowadzony od 1994 roku remont konserwatorski i nadzór archeologiczno-architektoniczny nad budynkiem tzw. Podchorążówki wskutek ograniczeń finansowych i uwarunkowań technicznych nie poszerzyły niestety naszej wiedzy o wcześniejszych dziejach budowli. Dopiero w ratowniczych badaniach archeologiczno-architektonicznych, jakie przeprowadzono w roku 1999, a które wyprzedziły prace remontowo-rewaloryzacyjne południowo-wschodniego narożnika założenia, przeznaczonego docelowo pod pomieszczenia administracyjne początkowo Urzędu Małopolskiego Konserwatora Zabytków, a następnie przeniesionego tu Wydziału Architektury PK, odsłonięto ciągi murów magistralnych historycznej zabudowy pałacu. Wyniki badań, choć nie rozwiązały

The history of the royal estate located on the western outskirts of medieval Krakow, called Łobzow, as well as the beginnings of the defensive residence which might have been a fortalice, founded there by Kazimierz Wielki, has remained a territory little known from scientific research.

In literature of the subject one can find several names of eminent scientists who did research on the history of Krakow architecture, such as Kierzkowski¹, Sinko², Kozakiewiczowa³, Fischinger⁴, Bogdanowski⁵ or Rączka⁶, however hypotheses proposed by them have been based almost solely on archive sources, without any support from especially archaeological-architectonic field research⁷.

Conservation renovation and archaeological-architectonic supervision over the building of the so called 'Podchorążówka', conducted since 1994, as a result of financial restrictions and technical conditions did not broaden our knowledge about the earlier history of the building. It was only the rescue archaeological-architectonic research carried out in 1999, which preceded renovation-revalorisation work on the south-east corner of the complex intended for administrative rooms of initially the Office of the Lesser Poland Heritage Conservator, and then the Department of Architecture CUT transferred here, that revealed stretches of main walls of historic palace buildings. Although

* Instytut Historii Architektury i Konserwacji Zabytków, Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej

* *Institute of History of Architecture and Monument Conservation, Department of Architecture, Cracow University of Technology*

Cytowanie / Citation: Stala K. Stala K. The royal residence of Zygmunt III Vasa in Łobzow. Attempt at reconstruction. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2015;42:54-60

Orzymano / Received: 2015-04-25 • **Zaakceptowano / Accepted:** 2015-05-26

doi:10.17425/WK42VASA

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews

kluczowych zagadnień, dostarczyły wielu nowych, interesujących i nie zawsze zgodnych ze źródłami historycznymi informacji, o czym szerzej napisano w dalszej części niniejszego artykułu⁸.

Należy podkreślić, iż w momencie przejścia budynku dawnego pałacu królewskiego w Łobzowie na siedzibę Wydziału Architektury wykonano projekt konserwatorski adaptacji i modernizacji budynku oraz pomieszczeń, przywracający dawną świetność obiektowi, eksponujący jego historyczne walory z zachowanymi detalami manierystycznymi i barokowymi (ryc. 1) oraz całkowitą restauracją kondygnacji poddasza⁹. Warto w tym miejscu przypomnieć, iż Politechnika Krakowska obchodzi w 2015 roku okrągłą rocznicę 70-lecia swojej działalności. Moment Jubileuszu wydaje się zatem być uzasadnionym dla podjęcia wstępnej próby interpretacji odkrytych reliktywów, zwłaszcza że, jak dotąd, nie potwierdzają one hipotezy Kierzkowskiego wspartej rekonstrukcją rzutów pałacu Batorego zaproponowaną przez Jana Zachwatowicza i nieco zmodyfikowanej ich wersji autorstwa Fischingera, którzy właśnie w tej części budynku lokalizowali wzmiankowane przez Miechowitę późnośredniowieczne *fortalicjum* Kazimierza Wielkiego¹⁰. Rekonstrukcje tych badaczy zostały oparte na dwóch bardzo ważnych i interesujących dokumentach źródłowych z 1585 i 1595 roku¹¹, które moim zdaniem wymagają wnikliwej reinterpretacji lingwistycznej, co jest planowane w ramach dalszych publikacji.

Badania z 1999 roku objęły swoim zasięgiem narożnik południowo-wschodni parteru. Jest to obszar, który na podstawie analiz źródeł pisanych i ikonograficznych wskazywany był przez wspomnianych badaczy jako miejsce domniemanej lokalizacji kazimierzowskiej realizacji. Wprawdzie tempo prac remontowych oraz szczupłe środki finansowe ograniczyły program badań do niezbędnego z naukowego punktu widzenia minimum, jednak poczynione wtedy prace badawcze wyłoniły zgoła odmienny obraz początków rezydencji królewskiej.

W ramach badań wytyczono dziewięć wykopów sondazowych, w większości ze względu na specyfikę badanego terenu wąskoprzestrzennych. W ich obrębie odsłonięto ciągi murów magistralnych pałacu królewskiego, jak również fragmentarycznie zachowane partie nadziemne, oraz potężnie odsadzone od lica głębokie fundamenty (ryc. 2). W możliwych do uchwycenia miejscach zarejestrowano głębokość posadowienia stopy fundamentowej poniżej 4 metrów od współczesnego poziomu użytkowego! Zwraca uwagę fakt, iż mimo solidnej i stabilnej konstrukcji murów pałacu projektujący w XIX wieku budynek Instytutu Kadetów F. Książarski nie zdecydował się na posadowienie murów nowo powstającej inwestycji na starszych reliktywach i dostawił je do zewnętrznych ścian pałacu na styk obu fundamentów, w ten sposób pozostawiając starszą zabudowę w obrębie wnętrza nowego założenia. Ważną i zaskakującą informacją pozyskaną z badań był brak wskazywanego w źródłach podpiwniczenia narożnika pałacu. Jeszcze większym zaskoczeniem było zarejestrowanie jedynie nawarstwień nowożytnych wraz z towarzyszącą im ceramiką z tego okresu. Nie natrafiono natomiast na

the research results did not resolve the key questions, they yielded plenty of new, interesting information not always in keeping with historic sources, which is more elaborately discussed in the further part of this article⁸.

It ought to be stressed that when the building of the former royal palace in Łobzow was taken over for a seat of the Department of Architecture, a conservation project of adaptation and modernization of the building and its rooms was carried out, which restored the object to its former glory, exposed its historic value with preserved mannerist and baroque details (fig. 1), and a complete restoration of the attic storey⁹. It is worth reminding here that the Cracow University of Technology is celebrating the 70th anniversary of its existence in 2015. The Jubilee seems to be a justified occasion to attempt an initial interpretation of the discovered relics, especially as so far they have not confirmed Kierzkowski's hypothesis based on the reconstruction of the projections of the Batory palace proposed by Jan Zachwatowicz, and their slightly modified version by Fischinger, who located the late-medieval *fortalice* of Kazimierz Wielki mentioned by Miechowita in this very part of the building¹⁰. Those scientists' reconstructions were based on two very important and interesting source documents from 1585 and 1595¹¹ which, in my opinion, require a thorough linguistic reinterpretation that is planned further on.

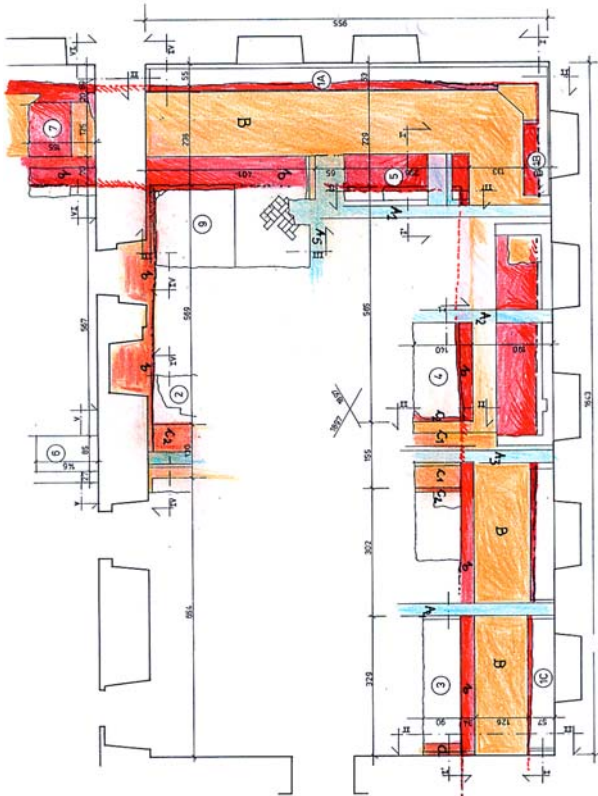
The research from 1999 encompassed the south-east corner of the ground floor – the area which, on the basis of analyses of written and iconographic sources, was indicated as the supposed location of king Kazimierz's realisation by the above mentioned scientists. Although the speed of the renovation work and meagre financial resources limited the research programme to indispensable minimum from the scientific point of view, the research work carried out then revealed a completely different picture of the beginnings of the royal residence.

During the excavation nine survey pits were dug, mostly narrow because of the specificity of the examined area. Within them stretches of main walls of the royal palace were revealed, both fragmentarily preserved sections above ground and deep foundations set off from the face (fig. 2). In reachable places the depth of spot footing foundation was registered 4 metres below the current utility level! Attention is drawn by the fact that, despite the solid and stable construction of the palace walls F. Książarski, who designed the building of the Cadet Institute in the 19th century, did not decide to build the walls of the newly erected edifice on older relics and added them to the outer walls of the palace at the junction of both foundations, thus leaving the older building within the new interior. Important and surprising information obtained from research was lack of the cellar under the palace corner indicated in the sources. Registering only modern accumulations with accompanying pottery from the period was still more surprising. However, no traces of medieval relics and accumulations from that period have been found,

Ryc. 1. Wyeksponowane detale historyczne w budynku tzw. Podchorążówki, obecnej siedziby WAPK, fot. K.Stala

Fig. 1. Exposed historic details in the building of the so called Podchorążówka, currently the seat of the DACUT, photo: K.Stala

Ryc. 2. Przebieg odsłoniętych reliktów murów, plan sytuacyjny, dokumentacja rysunkowa ARCHECON

Fig. 2. Outline of the uncovered wall relics, situation plan, sketch documentation ARCHECON

Ryc. 3. Widok odsłoniętej w trakcie badań fragmentarycznie zachowanej posadzki ceglanej, fot. K. Stala

Fig. 3. View of the fragmentarily preserved brick floor uncovered during the research, photo: K. Stala

Ryc. 4. Wydobyty z zasypu detal manierystyczny, fot. K.Stala

Fig. 4. A mannerist detail found in the landfill, photo: K.Stala

Ryc. 5. Widok stanu zachowania pałacu w Łobzowie wg Zygmunta Vogla

Fig. 5. View of the state of preservation of the palace in Łobzow acc. to Zygmunt Vogel

ślady reliktyw średniowiecznych oraz nawarstwień z tego okresu, tym samym wykluczając lokalizację domniemanego fortalicjum w tej części budynku¹². Uchwycono natomiast poziom użytkowy z czasów przebudowy Trevana z charakterystyczną barokową posadzką ceglana ułożoną w jodełkowy wzór oraz fragmenty manierystycznych detali architektonicznych z fazy Santi Guccio (ryc. 3, 4).

Niniejsza próba interpretacji odkrytych w 1999 roku reliktyw narożnika południowo-wschodniego budowli i zachowanych detali architektonicznych może być szczególnie interesująca w kontekście trzech źródeł ikonograficznych z I połowy XIX wieku przedstawiających romantyczne ruiny dawnej królewskiej rezydencji łobzowskiej. Mowa tu o rysunku Zygmunta Vogla z 1806 roku (ryc. 5) i jego repetycji wykonanej w formie stalorytu wydanego przez Leonarda Chodźkę w latach 1835–1842, widoku wykonanym przez Michała Stachowicza w 1820 roku i fragmentcie ruin w widoku od północy autorstwa Antoniego Langego z lat 1825–1827. Jak wynika z wnikliwych badań Jerzego Banacha nad ikonografią Krakowa XIX wieku¹³, jaką stanowią liczne albumy z widokami miasta i jego obiektów oraz oceny ich walorów jako „portretów” zabytków architektonicznych – sporządzali je „...artyści wybitni, szczególnie uzdolnieni w portrecie miasta...”¹⁴, uzupełniając widok tekstem zawierającym opis i historię przedstawianego obiektu. Ale dopiero szczegółowa analiza tych widoków w konfrontacji z udokumentowanymi reliktywami odkrytymi w 1999 roku pozwala na stwierdzenie, że dają one podstawę do wiarygodnej przestrzennej rekonstrukcji architektonicznej obiektu i powiązania jej z ostatnią fazą przekształceń królewskiej rezydencji w Łobzowie, jaką zrealizował Giovanni Trevano na zlecenie króla Zygmunta III Wazy.

Zacznę tę analizę od najwcześniejszego chronologicznie rysunku Vogla z 1806 roku, który z inicjatywy Stanisława Augusta Poniatowskiego odbył serię podróży po zabytkach architektonicznych Polski południowej, z uwzględnieniem Łobzowa. Zygmunt Vogel, praktykujący w królewskiej zamkowej pracowni malarskiej w Warszawie u boku samego Canaletta, precyzyjnie przedstawił ruiny pałacu od strony północno-wschodniej z zachowaną do wysokości gzymsu głównego dwukondygnacyjną narożną ścianą wschodnią skrzydła frontowego i jego mocno zrujnowaną ścianą północną, ale z czytelnym arkadowaniem parteru i fragmentarycznie zachowanymi ścianami i pomieszczeniami pierwszego piętra – królewskiego *piano nobile*. Narożnik południowo-wschodni ozdobiony jest boniowaną, regularnie obustronną lizeną, której kamienna postawa wkomponowana w ciągly również kamienny, starannie wykonany cokół zachowała się w odkrywcze wykonanej w 1999 roku. W ścianie wschodniej Vogel zarejestrował na swym rysunku trójosiowy, dwupoziomowy fragment szczytkowej artykulacji okiennej rozdzielonej prostym listwowym gzymsem podokiennym, akcentującym horyzontalną smukłość okien *piano nobile*, wyposażonych (podobnie jak niższe okna parteru) w profilowane uszakowe obramienia z nadokiennym gzymsem wspartym na skrajnych płaskich konsolach. Całość narożnika budynku wieńczy dobrze

thus ruling out the location of the supposed fortalice in that part of the building¹². The utility level from the times of Trevano transformation was found with its characteristic baroque brick flooring laid in a herringbone pattern and fragments of mannerist architectonic details from Santi Guccio's phase (fig. 3, 4).

This attempt at interpreting the relics of the south-east corner of the edifice and preserved architectonic details, discovered in 1999, might be particularly interesting in the context of three iconographic sources from the 1st half of the 19th century representing romantic ruins of the former royal residence in Łobzow. We mean here a sketch by Zygmunt Vogel from 1806 (fig. 5) and its repetition in the form of a steel engraving made by Leonard Chodźko in the years 1835–1842, a view made by Michał Stachowicz in 1820, and a fragment of ruins in a view from the north by Antoni Lange from the years 1825–1827. As results from a thorough research by Jerzy Banach on the iconography of Krakow in the 19th century¹³, comprising numerous albums with views of the city and its buildings and evaluating their value as “portraits” of architectonic objects – they were made by “...eminent artists, particularly skilled in portraying the city...”¹⁴, and the view was supplemented by a text including a description and the history of the presented object. But only a detailed analysis of those views in comparison with documented relics discovered in 1999 allows for stating that they offer a basis for a reliable spatial architectonic reconstruction of the object and connecting it to the last transformation phase of the royal residence in Łobzow, which was realised by Giovanni Trevano commissioned by king Zygmunt III Vasa.

I will start this analysis from the chronologically earliest sketch from 1806 by Vogel who, on the initiative of king Stanisław August Poniatowski, made a series of trips visiting architectonic monuments of southern Poland, including Łobzow. Zygmunt Vogel, having practised in the royal painting workshop in the Warszawa castle under Canaletto himself, precisely presented the palace ruins from the north-east with two-storey corner east wall of the front wing preserved up to the height of the main cornice, and its badly ruined north wall, but with discernible arcaded ground floor and fragmentarily preserved walls and rooms of the first floor – the royal *piano nobile*. The south-east corner is decorated on both sides with a regularly rusticated lezene whose stone base, integrated into a continuous, carefully made also stone base course, was preserved in a surface dig made in 1999. In the east wall Vogel registered in his sketch a three-axis, two-storey fragment of vestigial window articulation separated by a simple ledge cornice beneath the window, highlighting the horizontal slenderness of windows in the *piano nobile*, fitted (like the lower windows of the ground floor) with profiled casings with an above-window cornice resting on outermost flat consoles. The whole corner of the building is topped with a well-preserved cornice with an overhanging plate carrying a sima and resting on

Ryc. 6. Detale architektoniczne zachowane w elewacji południowej obecnej Podchorążówki, pochodzące z pałacu w Łobzowie z fazy Trevana, fot. K. Stala

Fig. 6. Architectonic details preserved in the south elevation of the present Podchorążówka, originating from the palace in Łobzow, the Trevano phase, photo: K. Stala

zachowany gzyms z wydatnie nadwieszoną płytą niosącą simę i wspierającą się na rytmicznym ciągu konsolowym. Trevano, bo z tym artystą należy wiązać znalezione relikty, zastosował tu detale architektoniczne, a zwłaszcza dekoracyjne obramienia okien, wskazujące na wyraźne analogie z rozwiązaniami zastosowanymi w Zamku Ujazdowskim w Warszawie.

Szczególnie ciekawa wydaje się być znacznie zaciemniona, ale możliwa do odczytania architektoniczna artykulacja siedmioosiowej parterowej kondygnacji galerii arkadowej (widoczne jest $5\frac{1}{2}$ arkady). Arkady oparte na profilowanych kępowanych impostach wieńczących poziomo boniowane filary, w których osie wkomponowano pół- lub $\frac{3}{4}$ -kolumny na piedestałach, być może z głowicami toskańskimi, jak to ma miejsce w trójarkadowej logii Zamku w Ujazdowie. Dużą wartość poznawczą posiada rysunek sporządzony przez Michała Stachowicza przedstawiający ruiny pałacu w Łobzowie od strony południowo-wschodniej. Na jego podstawie możemy zrekonstruować frontową, reprezentacyjną elewację królewskiej rezydencji przebudowanej przez Trevana dla Zygmunta III Wazy. Oś główną tej elewacji akcentuje płytki ryzalit ujęty przez dwie kondygnacje biegnącymi boniowanymi lizenami z rustykalnym portalem wjazdowym do dziś zachowanym, niemal identycznym jak portal bramy wjazdowej w Zamku Królewskim w Warszawie. Trójosiowe piętro ryzalitu wyposażono w smukłe okna z obramieniami potwierdzającymi odwzorowanie tego detalu znane z rysunku Vogla. Dwukondygnacyjne, symetryczne w stosunku do ryzalitu centralnego części

a rhythmical console course. Trevano, since he is the artist the discovered relics ought to be connected with, used here architectonic details, and especially decorative window frames, showing clear analogies to the solutions applied in the Ujazdow Castle in Warszawa.

Considerably darkened, yet still recognizable, architectonic articulation of the seven-axis ground floor of the arcaded gallery ($5\frac{1}{2}$ arcade is visible) seems particularly interesting. Arcades rested on profiled tied impostes topping horizontally rusticated pillars into whose axes semi- or $\frac{3}{4}$ -columns on pedestals possibly with Tuscan capitals were integrated, as is the case in the three-arcade loggia of the Ujazdow Castle. A sketch drawn by Michał Stachowicz presenting the ruins of the palace in Łobzow from the south-east is of considerable research value. On its basis we can reconstruct the front, formal elevation of the royal residence altered by Trevano for Zygmunt III Vasa. The main axis of this elevation is highlighted by a shallow risalit enclosed by rusticated lezenes running two storeys upwards, with a rustic entrance portal preserved until today, almost identical as the portal of the entrance gate to the Royal Castle in Warszawa. Three-axis storey of the risalit was fitted with slender windows with casings confirming the image of that detail known from the sketch by Vogel. Two-storey parts of the main body of the building, symmetrical to the central risalit, in the east and west corners were highlighted with similar lezenes between which there ran a string course. However, an inconsistency can be noticed here: while Vogel depicted

głównego korpusu budynku w narożnikach wschodnim i zachodnim zaakcentowane były podobnymi lizenami, pomiędzy którymi poprowadzono gzyms kordonowy. Tu jednak należy odnotować nieścisłość: o ile u Vogla jest to podokienny gzyms listwowy, to u Stachowicza jest to gzyms międzykondygnacyjny (kordonowy). Jest on znacznie bardziej plastyczny niż u Vogla, gdzie na zachowanym fragmencie elewacji wschodniej przypomina raczej płaską listwę podokienną, więc być może jest to jedynie nieścisłość pozorna wynikająca z różnostronnego ujęcia widoków i bardziej wrażeniowym charakterze rysunku Stachowicza. Analiza kompozycji elewacji, architektury i detali pałacu w Łobzowie ukazanych na obu rycinach generuje nieodparcie analogie z warszawskimi realizacjami Giovanniego Trevana. Według Jerzego Lileyki projektantem rozpoczętej w 1598 roku odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie mógł być tylko Trevano, architekt króla Zygmunta III Wazy, który posiadał szczególną pozycję na dworze królewskim w Krakowie¹⁵. Uważa on, że na autorstwo Trevana wskazuje nie tylko fakt, że architekt był już zaangażowany jako królewski projektant i budowniczy zamku wawelskiego, ale także „rzymska orientacja stylowa” budowli¹⁶, zaś Matteo Castello uważany przez niektórych badaczy za projektanta zamku warszawskiego kierował jedynie robotami budowlanymi. Lileyko ocenia, że Trevano wypracował specyficzny, dworski i reprezentacyjny „styl Wazów”, a główna fasada zachodnia zamku jest wyrazem królewskiego autorytetu i dążenia do ukazania siły i majestatu władzy¹⁷. „...Wieża Zygmuntońska będąca głównym elementem fasady ... górująca nad całością zabudowań zamkowych ... miała unaocznic górowanie pierwiastka monarchistycznego nad wszystkimi innymi funkcjami Zamku...”¹⁸.

Porównując obie fasady zamków: przebudowanego wcześniej (od 1595 roku) letniego pałacu w Łobzowie ze stołeczną rezydencją Wazów w Warszawie, można łatwo zauważyć, że podkrakowski pałac był pierwowzorem o bardzo podobnej kompozycji, choć znacznie skromniej artykułowanej: z osią główną akcentowaną nie monumentalną wieżą bramną, ale prościej skomponowanym ryzalitem, z rustykalnie boniowanym portalem, bardzo zbliżonym rysunkiem i proporcjami do warszawskiego.

Inna, nieco późniejsza rezydencja przypisywana Trevanowi, Zamek Ujazdowski, nawet jeśli projektowana była przez Castella, jak twierdzą inni, to utrzymywała architektoniczną elegancję „stylu Wazów” i mogła być z kolei repetycją w zakresie takich elementów dekoracji architektonicznych Łobzowa, jak obramienia okienne z uszakami czy rozplanowania arkad parteru otwierających się na dziedziniec – w Łobzowie siedmioosiowych, w Ujazdowie już tylko trójosiowych.

Stosowane przez historyków architektury pojęcie „stylu Wazów” jest zapewne nie tylko wyłączną zasługą architektów, ale bardzo ściślej, niekiedy wiodącej inspiracji lub wręcz ingerencji w koncepcje architektoniczne. Mecenat magnacki i królewski nie tylko ściśle definiował polityczno-ideologiczny program architektury, ale także oczekiwał od projektanta respektowania upodobań estetycznych władcy i konsekwentnie kontrolował i korygował nawet

a ledge below a window, Stachowicz saw it as a cornice between two storeys (a string course). The latter is much more artistic than in Vogel's picture where it resembles a flat ledge below a window on the preserved fragment of the east elevation, so it might have been merely an illusory inconsistency resulting from the views being taken from different sides and a more impression-like character of Stachowicz's drawing. An analysis of the composition of elevations, architecture and details of the palace in Łobzow depicted in both sketches generates irresistible analogies to the Warsaw realisations by Giovanni Trevano. According to Jerzy Lileyko, only Trevano, the architect of king Zygmunt III Vasa, who held a special position in the royal court in Krakow, might have designed the reconstruction of the Royal Castle in Warszawa in 1598¹⁵. He believes, that Trevano's authorship was indicated not only by the fact that the architect had already been employed as the royal designer and master builder of the Wawel Castle, but also the “Roman stylistic orientation” of the building¹⁶, while Matteo Castello, regarded by some scientists as the designer of the castle in Warszawa merely supervised the construction work. Lileyko assesses, that Trevano worked out a specific, courtly and formal “Vasa style”, and the main west facade of the castle expresses the royal authority and intention to demonstrate its power and majesty¹⁷. “...The Zygmunt Tower being the main element of the facade ... overlooking all the castle buildings ... was to illustrate the dominance of its monarchist element over all other functions of the Castle...”¹⁸.

Comparing the two castle facades: of the earlier rebuilt (since 1595) summer palace in Łobzow with the royal residence of the Vasa in Warszawa, one can easily notice that the Krakow palace was the original one with very similar composition, though much more modestly articulated: with the main axis highlighted not by a monumental gate tower but by a simply composed risalit, though with a rusticated portal, resembling the one in Warszawa by its outline and proportions.

Another, slightly later residence attributed to Trevano – the Ujazdow Castle, even if it was designed by Castello as others claim, maintained the architectonic elegance of the “Vasa style” and could have been a repetition of Łobzow in reference to such elements of architectonic decorations as window casings with trims, or planning of the ground-floor arcades opening onto the courtyard – seven-axis in Łobzow, while only three-axis in Ujazdow.

The term “Vasa style” applied by historians of architecture is probably not due solely to architects, but to a very exact, sometimes leading inspiration or interference into architectonic concepts. Magnate and royal patrons not only precisely defined the political-ideological programme of architecture, but also expected the designer to respect the aesthetic preferences of the monarch, and consequently controlled and corrected even tiniest details. Such a mechanism of

szczególne detale. Taki mechanizm sprawowania mecenatu artystycznego sprzyjał stosowaniu analogicznych lub podobnych rozwiązań w realizacjach architektonicznych powstających z inicjatywy władcy (ryc. 6).

artistic patronage favoured using analogical or similar solutions in architectonic realisations commissioned by the monarch (fig. 6).

tłum. V.M.

- ¹ W. Kierzkowski, *Zamek Królewski w Łobzowie*, Biuletyn Historji Sztuki i Kultury, Kwartalnik wydawany przez Zakład Architektury Polskiej i Historji Sztuki Politechniki Warszawskiej, R. IV. Nr 1, Wrzesień 1935, s. 6–25.
- ² K. Sinko, *Santi Gucci Fiorentino i jego szkoła*, Kraków 1933, por. także też: *Łobzowski Pałac Stefana Batorego*, Kurjer Literacko Naukowy i Dodatek do IKC nr 266, 1933.
- ³ H. Kozakiewiczowa, *Renesans w Polsce. Santi Gucci. Architekt i rzeźbiarz*, Arkady, Warszawa 1983.
- ⁴ A. Fischinger, *Santi Gucci, architekt i rzeźbiarz królewski XVI wieku*, Kraków 1969.
- ⁵ J. Bogdanowski, *Królewski ogród w Łobzowie*, Towarzystwo Wydawnicze Historia Iagellonica, Kraków 1997.
- ⁶ J. Rączka, *Królewska rezydencja w Łobzowie*, [w:] *Pałace i wille podmiejskie Krakowa*, Kraków 2007.
- ⁷ Przeprowadzone zostały jedynie sondażowe badania archeologiczne opublikowane w 2006 roku: A. Filipowicz, M. Myszka, *Wyniki badań archeologiczno-architektonicznych dawnego folwarku królewskiego w Łobzowie* [w:] ZNMHMK „Krzysztofor” nr 24, Kraków 2006, s. 21, a także interwencyjne badania archeologiczno-architektoniczne wykonane w 1999 roku przez zespół IHAIKZ (A. Kadłuczka [kier. badań], J. Czubiński [współpraca], K. Kadłuczka [archeologia], Z. Pianowski [konsultacje]) jak dotąd nieopublikowane. W niniejszym artykule, jako prowadząca wówczas badania archeologiczne, przedstawiam po raz pierwszy w syntetycznej formie podstawowe wyniki tych badań.
- ⁸ Badania historyczno-konserwatorskie prowadzone były pod kierunkiem A. Kadłuczki, badania archeologiczne prowadziła wówczas autorka. *D. Królewski Pałac w ŁOBZOWIE, badania historyczno-konserwatorskie, sprawozdanie 1999*, Kraków grudzień 1999 (dokumentacja niepublikowana).
- ⁹ Studio architektoniczne ARCHECON, autor projektu A. Kadłuczka, współpraca: arch. Elżbieta Frankowska-

-Czastka, arch. Paweł Grzyb, arch. Małgorzata Radomska, opracowanie tech. Jakub Kulczycki.

- ¹⁰ Maciej z Miechowa (Miechowita) w Kronice Polskiej *Chronica Polonorum* wydanej w 1519 podaje pierwszą wzmiankę na s. 240, gdzie na marginesie jednokolumnowego tekstu łacińskiego kronikarz umieścił adnotację: *Łobzow castrum erigitur* (co znaczy: Łobzów zamek zbudowano), zaś w samym tekście możemy przeczytać: *...Anno domini 1357 turrim & mansiunculas rex Kazimirus in villagio Łobzow iuxta Craccovia ad occidente construxit...*, (co można przetłumaczyć, że „...Roku pańskiego 1357 wieżę i komnaty król Kazimierz we wsi Łobzow pod Krakowem od zachodu postawił...”).
- ¹¹ Chodzi tu o kontrakt Stefana Batorego z Santi Guccim na budowę „nowego domu” zawarty w 1585 roku w Łobzowie i inwentarz Łobzowa przeprowadzony w 1595 roku w trakcie kolejnej przebudowy rozpoczętej przez Zygmunta III Wazę.
- ¹² Natrafiono natomiast wielokrotnie na luźnie występujące w zasypie lub wtórnice użyte cegły palcówki o rozmiarach zbliżonych do średniowiecznych, co sugerować może istnienie obiektu średniowiecznego w obrębie budynku pałacowego, który uległ częściowej lub całkowitej demolacji. Należy jednak zdecydowanie podkreślić, iż brak nawarstwień średniowiecznych raczej wyklucza istnienie tego obiektu w badanym narożniku.
- ¹³ J. Banach, *Kraków malowniczy. O albumach z widokami miasta w XIX wieku*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1980.
- ¹⁴ Ibidem, s. 7.
- ¹⁵ J. Lileyko, *Zamek warszawski. Rezydencja królewska i siedziba władz Rzeczypospolitej 1569–1763*, Ossolineum, Warszawa 1984, s. 89.
- ¹⁶ Ibidem, s. 40.
- ¹⁷ Ibidem, s. 96–97.
- ¹⁸ Ibidem, s. 96.

Streszczenie

Dzieje przekształceń oraz początków letniej rezydencji królewskiej w Łobzowie wciąż budzą wiele kontrowersji i pytań, przede wszystkim w kontekście lokalizacji najstarszej fazy obiektu – fortalicjum z czasów panowania Kazimierza Wielkiego oraz późniejszych jego przeobrażeń pod kątem wzniesienia tu zespołu pałacowo-ogrodowego projektu Santi Guccio, a następnie Giovanniego Trevana. Należy podkreślić iż większość informacji dotyczących historii obiektu dostępna jest w wyniku interpretacji źródeł głównie ikonograficznych oraz przekazów historycznych. W zasadzie dopiero archeologiczne badania ratownicze przeprowadzone w 1999 roku, poprzedzające inwestycję modernizacji i adaptacji budynku, wniosły kilka nowych, istotnych informacji związanych z dziejami pałacu.

Abstract

The history of transformations and the beginnings of the royal summer residence in Łobzow still give rise to controversy and questions, primarily concerning the location of the oldest phase of the object – the fortalice from the reign of king Kazimierz Wielki, and its later transformations into the palace-and-garden complex designed by Santi Gucci, and then by Giovanni Trevano. It ought to be emphasized that most information concerning the history of the object is available as a result of interpreting mostly iconographic sources and historic records. It was only the rescue archaeological research carried out in 1999, preceding the modernisation and adaptation of the building, introduced crucial new information connected with the history of the palace.